

ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1929 — ՕԳՈՍՏՈՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ — 8-9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

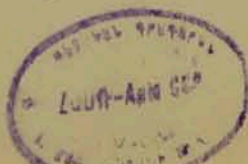
ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ԶԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԽՆՊԻՐՆԵՐ

Թ.

4. — ԿԵՆՏԱՂ

Ուղղակի մտնենք այս խնդրին մէջ, կուսակրօնութեան վրայ է խնդիրը: Առաջին ակնարկով և բնական կերպով այ ամուրի կեանքը միայն իր վտանգաւոր կողմէն կը դիտուի և կը քննադատուի խստօրէն: Եթէ Հայց. եկեղեցւոյ Բարեկարգութեան մէջ կեդրոնական տեղ մը կը բռնէ Հայ եկեղեցականին պատրաստութիւնը, այդ կէտին վրայ ալ, առանց այլեայլի, կը շեշտուի կուսակրօնութեան ջնջումը. և այս շեշտը այնքան ուժգին կը դրուի ջնջումը բառին վրայ որ կարծես թէ ատով իսկ խնդիրը ինքնին լուծուած ըլլար, իբրեւ թէ Հայց. եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան Բարեկարգութեան խնդիրը կեդրոնացած ըլլար միայն կուսակրօնութեան վրայ: Իրականութեան մէջ սակայն կուսակրօնութեան խնդիրը դիտուածին կամ կարծուածին չափ մեծ կարեւորութիւն մը չունի. ուրովհետեւ, Բարեբախտաբար, Հայց. եկեղեցւոյ մէջ ամուսնացեալ եկեղեցականութիւնն է որ կը կազմէ: Հասկանալի մեծամասնութիւնը, և այդ մեծամասնութիւնը հաւատարմապէս պէտք ունի Բարեկարգութեան: Եւ այս է պատճառը որ մենք կարելի եղածին չափ աշխատեցանք բացատրելու թէ Հայ եկեղեցականին պատրաստութեան, եւ եթէ ուղէք Բարեկարգութեան մէջ նկատի առնուելիք կէտերը պիտի ըլլան Կոչումը, Նկատագիրը և Ուսումը. յետոյ կուգայ Կենցալին ընտրութիւնը:

Մարդոց կեանքին մէջ ամուսնութիւնը եւ ամուրիութիւնը, իրենց բարոյազդեական արժէքով, որչափ բնական, նոյնչափ ալ վարժութեան խնդիր մըն է: Ուրիշ խօսքով, սեռային կեանքի զեղծումներուն և ապականութիւններուն է: Ուրիշ խօսքով, Բարեկարգութիւնը բացարձակ ապահովութիւն մը չերաշխաւորէր առնելու համար ամուսնութիւնը բացարձակ ապահովութիւն մը չերաշխաւորէր: Ինչպէս որ ամէն կանամբի մարդ սեռային բարոյականի ու ապահովութիւնը, ինչպէս որ ամէն կանամբի մարդ սեռային բարոյականի ու ապահովութեան տրպար մը չէ, նոյնպէս ամէն ամուրի կամ կուսակրօն մարդ աւերակութեան տրպար մը չէ: Շատ, շատ են անոնք որ ամուսնացած են և ընտանիք

702-66
140-38

կազմած, սակայն և այնպէս հաւատարիմ չեն իրենց ամուսնական կենցաղին. օտար և վտանգաւոր հաճոյքներու մէջ կը տուայտին անոնք: Կան նաեւ շատեր, որոնք երջանիկ են իրենց ամուրի կենցաղին մէջ, այսինքն՝ բառին բովանդակ իմաստով կուսակրօն են, ըլլան եկեղեցական, ըլլան աշխարհական: Հետեւաբար ուղիղ չէ ամուսնութիւնը բացարձակ ապահովութիւն մը նկատել սեռային անանժութիւնով թիւններուն գէժ՝ թէ՛ ամուրիներուն և թէ՛ ամուսնացեալներուն: Ինչպէս որ կանխեցինք դիտել տալ, մենք չենք անտեսեր ամուսնութեան մէջ այդ ապահովութեան համեմատական նշանակութիւնն ու արժէքը՝ փորձութիւններու, վտանգներու և զեղծումներու գէժ, վասն զի այսչափը, յայտնի իրողութիւն մըն է ամէն ողջմիտ մարդու համար. այլ խնդիրը սա՛ է որ կուսակրօնութեան ջնջումը Հայց. եկեղեցւոյ մէջ, եկեղեցական դասուն կենցաղը փերաւ չինելու կողմէն, բացարձակ ապահովութիւն մը չերաշխատորեր հակառակ ու մանց կարծիքին:

Հոս տեսնէ՛ք դիտել տալ թէ սեռային խնդիրներու մէջ մեր ժողովուրդը ընդհանուր առումով պէտք ունի ողջ առողջ դաստիարակութեան մը և մարդանքի մը, որպէս զի ամուսնութիւնը հասնի իր սուրբ նպատակին, առանին կեանքի երջանիկ բեղմնաւորութեան և բարգաւաճումին մէջ, և ըլլայ ազրիւր մը օրհնութեան, որ կ'արտայայտուի կենսատու կորովի, առողջ աճումի եւ բնտանեկան կեանքի հաստատութեամբ եւ տոկունութեամբ, որոնք անհրաժեշտ պայմաններն են ժողովուրդ մը և աղբ մը կերտելու եւ պահպանելու համար: Ուրեմն, ամուսնութեան խնդիրը, իր ընդհանուր առումով, այնպիսի կենսական նշանակութիւն մը ունի հայ ժողովուրդի ամբողջութեան համար որ կարելի չէ պղտիկցնել զայն և պատշաճեցնել միայն եկեղեցականութեան կենցաղին, և ատոր անկումին պատճառ նկատել ամուրիութիւնը և անկէ յառաջ եկած փորձանքները:

Խնդիրը այս կերպով պարզելէ ետքը՝ մենք պիտի ըսենք թէ Հայց. եկեղեցւոյ բարեկարգութեան տեսակէտէն կուսակրօնութեան խնդիրը լուծելու համար պէտք է ազատ թողուլ եկեղեցականութեան թեկնածուները, ուղեն ամուսնանան, ուղեն կուսակրօն ըլլան, ասիկայ անձնական խնդիր մը պէտք է ըլլայ իւրաքանչիւրին համար: Պէտք չէ որ մէկը անբարոյական կամ անօրոտահելի նկատուի, որովհետեւ կուսակրօն է. իսկ միւսը՝ բարոյականի տէր եւ վատահելի համարուի, որովհետեւ ամուսնացած է: Այսպիսի տարօրինակ դատաստան մը հակառակ է ողջմտութեան, հակառակ է բարոյականի ոգւոյն եւ ատոր բարձրագոյն բմբունումներուն: Վասն զի կան մարդիկ, աշխարհական թէ եկեղեցական, որ ստուգիւ կուսակրօն են. կեանքին աւ կենցաղին այդ կողմը փակ գիրք մըն է իրենց համար: Եւ զեղեցիկ իրականութիւն մըն է ասիկա, որ զարմանք պիտի պատճառէ շատերուն:

Ամիսփելով մինչեւ հոս ըստածները, պէտք է ուրեմն այսպէս բանաձեւել խնդիրը, — ո՛չ թէ ջնջելու է կուսակրօնութիւնը, այլ ազատ թողուլ է եկեղեցականութեան քիկիւմածութիւնը իրենց կենցաղին ընտրութեան մէջ:

Ասիկայ կատարելապէս համաձայն է նաեւ Պօղոս Առաքեալի մտքին, որ երկու կարեւոր կէտերու վրայ ուշադրութիւն կը դարձնէ(*) և նախ, ընդհանուր

(*) Խնամով կարգաւ Ա. Կրք. է. 1—9 եւ 25—35:

կերպով աղատ կը թողու անձերը. ու որ չի կրնար դիմանալ, թող ամուսնանայ փոխանակ տառապելու. եւ սակայն, կը յարէ, կ'ուզէի որ այնպիսիներ ինծի պէս ամուրի ըլլային. յետոյ, քրիստոնէական բարոյազօրութեան տեսակէտէն, եկեղեցւոյ մէջ ամուրի կամ ամուսնացած, իրրեւ պայման կենցաղազօրութեան, առաւելութիւն մը պիտի չունենան իրարու վրայ. այլ պիտի ըլլայ կին ունեցողը չունեցողի պէս և կին չունեցողը՝ ունեցողի պէս, այսինքն, ինչպէս ըսինք վերեւ, զուտ անձնական խնդիր մը, ոչ աւելի, ոչ պակաս:

Շնորհիւ այս ազատութեան (կենցաղի ընտրութեան ազատութեան) ուրիշ կարեւոր խնդիր մըն ալ պիտի գտնէ իր լուծումը, այսինքն՝ եկեղեցւոյ մէջ հոգեւոր աստիճաններ այս կերպով բաց կը մնան արժանաւորներու առջեւ: Անարժան մը, որովհետեւ կուսակրօն մըն է, չի կրնար բարձրանալ, զոր օրինակ վարդապետութեան և եպիսկոպոսութեան աստիճանին, չի կրնար Առաջնորդ ըլլալ. և ասոր հակառակ, արժանաւոր մըն ալ որովհետեւ ամուսնացած է, չի զրկուիր այդ աստիճանէն և պաշտօնէն: Եկեղեցւոյ պաշտօններուն մէջ յառաջացումներ եւ վարձատրութիւններ կը հիմնուին, եւ պէտք է հիմնուին, չինքնաւ և փորձաւոր արժանիքի վրայ, այսինքն՝ այնպիսի արժանիքներու վերայ, որոնք ինքնին կ'արտացոլան Կոյմի և Նկարագրի տէր եւ լաւ պատահաւորաւ ուսեալ հոգեւորականի մը մէջ կեանքին եւ գործունէութեան արդիւններէն:

5. — ԱՊՐՈՒՍ

Դրամը տիրական դեր մը ունի ապրելու արդի պայմաններուն մէջ: Այսպէս չէր հին ատեններ, որուն սովորութիւնները մնացած են մեր մէջ՝ եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը վարձատրելու տեսակէտէն:

Հայ ժողովուրդը երկրագործ ժողովուրդ մըն էր ընդհանուր առումով, և այս ժողովուրդը իր հոգեւոր պաշտօնեաները կը վարձատրէր իր հողին և գոմին ամէն տեսակ արդիւնքներով: Վարձատրութեան այս ձեւը համաձայն էր Սուրբ Գիրքի տրամադրութիւններուն, վասն զի հին օրէնքներա հանայութիւնն ալ այս կերպով կը վարձատրուէր: Դրամը քիչ էր հին ատեններ, և այս պատճառով ալ շատ քիչ գրամ կը խաղար հոգեւոր պաշտօնեաներու վարձատրութեան մէջ: Թաղումի պարագային, զոր օրինակ, ննջեցեալին կողպուտով կը վարձատրուէր քահանան եւ եկեղեցին ալ մասնակից կ'ըլլար ննջեցեալի կողպուտին: Կարգ մը կանոններ կան հոգեւոր պաշտօնեաներու վարձատրութեան այսպիսի կերպերու մասին, որոնց ուսումնասիրութիւնը շատ հետաքրքրական պատկեր մը պիտի տար: Առանց մխրճելու այդպիսի ուսումնասիրութեան մը պատկեր մը պիտի տար: Առանց մխրճելու և թէ հոգեւոր պաշտօնեաներու վարձմէջ, մեզի համար բաւական է գիտնալ թէ հոգեւոր պաշտօնեաներու վարձատրութեան այդ նախնականութիւնը մնացած է մեր եկեղեցւոյ մէջ իր ողիւծ և ձեւերով: Իր ողիւծ, որովհետեւ դեռ ժողովուրդը ինքն է զնահատողը վարձատրութեան քանակին և սրակին. այնպէս որ իր ունեցածին, կամ թէ աւելի ճիշտը, իր ուզածին համեմատ բան մը կուսայ իր հոգեւոր պաշտօնեային, իր ճեւալ, որովհետեւ եթէ հին ատեններ ժողովուրդը իրեւ ողորմութիւն. իր ձեւով, որովհետեւ եթէ հին ատեններ ժողովուրդը իր հողին և գոմին արդիւնքներէն մաս և բաժին կը հանէր իր հոգեւոր պաշտօնեաները ապրեցնելու համար, հիմայ ատենց տեղ գրամ կուտայ. որովհե-

տեւ գրամն է այսօր մարդկային ընկերութեան տնտեսական կեանքին կազմակերպութեան առանցքն ու միջոցը։ Դրամին ընձեռած այս դիւրութեան շնորհիւ է որ կլոր հաշուով, դարէ մը ի վեր, շատ մը եկեղեցիներու մատակարար մարմինները՝ սակեր որոշած են պասկի, մկրտութեան եւ քաղովի առթիւ, ժողովուրդի կարօցութեան համեմատ աստիճանաւոր ստեղծոյց մը կազմելով, որուն մէջ խնամքով նշանակուած են թէ եկեղեցին եւ իր պաշտօնէութիւնը ի՞նչ բաժին եւ մաս պիտի ստանան, զոր օրինակ, պսակի կամ թաղումի առթիւ։ Այս ստեղծոյցէն դուրս կը մնան կամուօր, եւ սակայն անգիր օրէնք դարձած նուէրներ, որոնք ժողովուրդին կողմէն կը տրուին հոգեւոր պաշտօնեաներուն՝ Պատարագի, Տնօրհնէքի եւ այլ առիթներով, Պսակ չընկնելու դրութիւնը ամէն տեղ կայ գրեթէ, բայց այս կողմէն առաջնութիւնը կը տիրապիտէ Կ. Պոլսի եկեղեցիներուն մէջ։

Ամսաթոշակի դրութիւնը մտած է մեր եկեղեցւոյ մէջ թիւրքիոյ հայոց Ազգային Սահմանադրութեան հաստատութեան հետեւանքով, այն ալ Պատարիարքներու եւ Առաջնորդներու վարձատրութեան կազմէն։ Առ հասարակ հոգեւոր պաշտօնեաները կամ տարեթուակով վարձատրելու դրութիւնը սկսած է հարուստ եկեղեցիներու մէջ։ Զոր օրինակ, Եղիպտոս թոշակով կը վարձատրէ իր առաջնորդները, ինչպէս նաեւ մասամբ իր քահանաները, մասամբ միայն, որովհետեւ անոնք կ'ստանան նաեւ իրենց ծուխերուն նուէրներն ալ։ Ամերիկայ, որ ընդարձակագոյն հայ դպրութիւն է, թոշակով կը վարձատրէ իր հոգեւոր հովիւները, որոնք քանի մը որոշ առիթներով ալ կ'ստանան ժողովուրդին կամուօր տուրքերը։

Ինչպէս որ կը տեսնուի այս նկարագրութենէն, հայոց եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան վարձատրութիւնը եւ վարձատրութեան եղանակը, իրենց ընդհանուր հանգամանքով, ժամանակիս ոգւոյն եւ պահանջներուն համաձայն, ապահով, բնական նաեւ պատուաւոր ձեւ մը չեն ստացած, եւ ոմանց կարծիքին համեմատ՝ վարձատրութեանց այս անապահով եւ անձնական արժանապատուութիւնը վիրաւորող ձևերն են որ արժանաւոր անձերը հեռի կը պահեն եկեղեցականութենէ։ Այս կարծիքը թէև անհիմն չէ բոլորովին, բայց շիտակ ալ չէ ամէն կերպով։ Որովհետեւ կը ճանչնանք շատ արժանաւոր եկեղեցականներ, որոնք, հակառակ այդ կարծիքին, դրամական պէտք եղած դիւրութիւնները չեն վայելած իրենց արժանիքին եւ դիրքին համեմատութեամբ։ Որ կողմէն ալ նայուի խնդրին վրայ, իրօցութիւնը սա՛ է որ հայոց եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան վարձատրութեան ձեւը պէտք ունի հիմնական բարեփոխութեան, որ, մեր կարծիքով, կրնայ իրագործուիլ եթէ թոշակի դրութիւնը հաստատուի եւ եկեղեցիներու մէջ։

Իսկ այս դրութիւնը կորենալ հաստատուելու համար հարկ է որ ժողովուրդը կատարեւապէս ամէն տարի տուրք մը տայ իր եկեղեցւոյն, իր ունեւորութեան արդար համեմատութեամբ։ Ասիկա կը նշանակէ թէ հայ ժողովուրդը ինքն պիտի լուծէ խնդիրը իր գիտակցութեամբ եւ իր ձեռքով, եւ այս կերպով պիտի վերնան տեսակ տեսակ անպատեհութիւններ, նոյն իսկ գայթակղութիւններ եկեղեցւոյ մէջ դրամ առնել տալու գործառնութեանց շուրջ։ Աւերդդ է հոս թուումն մասանցն ընել այդ անպատեհութիւններուն եւ գայթակղութեանց։

միայն պէտք զիմնալ որ դրամ առնել տալու տիրոջ ձեւերը մեր եկեղեցւոյ մէջ զրեթէ կորսնցուցած են իրենց վաղեմի բարեմիտ հանգամանքը, և ատոր տեղ տիրած է սակարկութեան և օրիպումի ոգին, և ասիկա արամադժապէս հակառակ է կրօնքի ոգւոյն, և անհաշտ՝ բարոյագիտական սկզբունքներու և կենցաղադիտական կերպերու հետ, որոնք շատ կը վնասուին այսօր մարդոց փոխադարձ յարաբերութիւններուն և կենցաղադիտական պայմաններուն մէջ:

Եկեղեցին տունն է Աստուծոյ, տունն է Աղօթքի, և ևս երկու մասին ճշմարիտ հասկցողութիւնը բաւական պիտի ըլլար գրամական գործառնութեանց չուկայիկ ազեղութիւններով չաղտիկցնել Աստուծոյ և Աղօթքի Ցան խորհրդաւոր նուիրականութիւնները, և չեղծել ու չխանդարել կատարած պաշտօններուն ու պաշտամունքին կրօնականութիւնն ու հոգեւորութիւնը. վասն զի, ասոնք հաւատացեալներու հաւատքին մէջ այնպիսի իրականութիւններ են որ պէտք է յարգուին իրենց բոլոր կէտերուն և կողմերուն մէջ:

Անդրադառնալով խնդրին լուծման, դարձեալ կ'ըսենք թէ պէտք է իւրացնել ամսական կամ տարեկան թոշակի դրութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ հոգեւոր պաշտօնեաները վարձատրելու համար իւրաքանչիւրը իր կարգին, իր գիրքին համեմատ. դրութիւն մը սրուն պատուաւորութիւնը և գործնականութիւնը անվիճելի է, և ատոր համար է որ կը կիրարկուի այդ՝ եւրօպայի և Ամերիկայի եկեղեցիներուն մէջ առ հասարակ:

Հոգեւոր պաշտօնեան պէտք չէ որ նայի ժողովուրդի ձեռքին ամէն առիթ որ ծառայութիւն մը կ'ընէ և պաշտօն մը ու պարտականութիւն մը կը կատարէ: Անոր բոլոր ուն և ուրուշը պէտք է կեդրոնանայ իր կատարելիք պաշտօնին և պարտքին վրայ, առանց մօքի և սրտի թափառումներու: Եւ որպէս զի սայթաքումներ չունենայ այս կողմէն, հարկ է որ ան իր թոշակը ընդունի կանոնադրապէս և զերծ ըլլայ այլևայլ մտահոգութիւններէ, կամ Աւետարանի խօսքով, ամենեւին չմտածէ վաղուան համար. որովհետեւ եթէ երկնքի թըռչուններն իսկ ապահովութիւն մը ունին իրենց ուսելիքին և խմելիքին կողմէն, և վայրի շուշաններն իսկ իրենց հագած բնական զեղեցիկութիւններով կը գերազանցեն դրամով և արուեստով շինուած թաղաւորական փառաւորութիւնները, հոգեւոր պաշտօնեան ալ թոշակի դրութեամբ հոգացուած և ապահովուած զգայ ինքզինքը (*), և միայն մտածէ իր պաշտօնին և իր պատասխանատուութիւններուն վրայ:

Ասիկա ամէնէն պարզ կողմն է խնդրին. աւելի կ'ըսուի է սակայն ժողովուրդին վերաբերեալ կողմը: Մեր ժողովուրդը հին դրութեամբ, որ կերպով մը կամաւոր է, կը սիրէ տալ իր ապրիքը հոգեւոր պաշտօնեային, և այս կերպով ոմանք շատ կուտան, ոմանք քիչ, իսկ շատեր ալ փող մը անդամ չեն տար:

Եթէ մեր ժողովուրդը իր եկեղեցիներուն ծախքերը, ամէն տարի, նախահաշուի մը համեմատ ինքն հոգայ, ամսական կամ տարեկան որոշ տուրքով, այլևս ինքնին կը վերնան հարուստի ազգատի, քիչի շատի խնդիրներն ու խնդիրները, կը վերնան աստիճանաւոր սակացոյցները, կը վերնան ձրիի և դրամատիրները, և հոգեւոր պաշտօնեաներ միշտ կազմ ու պատրաստ կը գտնուին զի վէճերը, և հոգեւոր պաշտօնեաներ միշտ կազմ ու պատրաստ կը գտնուին

(*) Աւետարանի պաշտօնեաներուն վարձատրեան մասին կ'ըսուի որ խմամով ուսումնասիրուին Պողոս Առաքելին բաժնէր. Ա. Կոր. Թ. Գլխին մէջ:

իրենց պարտականութիւնները կատարելու ունէ առթիւ, եւ չեն բամբասուիր, չեն քննադատուիր դրամական դորձառնութեանց մէջ:

Կանխեցինք դիտել տալ վերեւ թէ եկեղեցականներուն ապրուստի խնդիրը ինքն ժողովուրդն է որ պիտի լուծէ, եւ լուծումի միակ կերպը սա՛ է որ ժողովուրդը իր կարողութեան արդար համեմատութեամբ տարեկան հոգեւոր սուրբ մը ստանձնէ եւ վճարէ կանոնաւորապէս իր եկեղեցւոյ սնտուկին, եւ եկեղեցւոյ տարեկան բոլոր ընթացիկ ծախքերուն համար, եւ ուրիշ կերպով վող մը իսկ չտայ հոգեւոր պաշտօնեային ձեռքը:

Եկեղեցականներու ապրուստին վրայ դրելու ատեն այս կերպով, կ'զգանք թէ այնքան ալ դիւրին գործ չէ հին ձեւերու եւ չափերու վարժուած ժողովուրդի մը ընդունել տալ նորագոյն ձեւեր եւ չափեր. սակայն չկայ ուրիշ ելք եւ միջոց ապրուստի խնդիրը պատուաւոր կերպով լուծելու համար:

Մեր ժողովուրդը եթէ կ'ուզէ բարեկարգ եկեղեցի մը, բարեկարգ պաշտօնէութիւն մը, պէտք է լրջօրէն հետաքրքրուի եւ ըմբռնէ իրեն ինկած բաժնին կարեւորութիւնը այդ բարեկարգութիւններու մէջ, ընդունի զայն սիրով եւ դորձադէ գիտակցութեամբ:

(Վերջին յօդուածը յայտոյ քիւով)

ԿՐՈՆԱԿԱՆ (ԴԱՍԵՐ ԱԽԵՏԱՐԱՆԷՆ)

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

« երանի՜ որ բողոքալ եւ ծառայի խցն արարութեան, զի նոյա յագեցին » (Եթ. ե. 6):

Չորրորդ երանին ուղղուած է անոնց որ արդարութեան քաղցն ու ծառաւը ունին:

Արդարութիւնը գաղափար մըն է սակայն որ կատարելապէս չէ հասկցուած այս աշխարհի մէջ եւ թերեւս պիտի չհասկցուի ալ, ցո՛րչափ մէկուն համար արդարութիւն համարուածը անարդարութիւն է միւսին համար:

Ազահութիւն եւ եսասիրութիւն է անարդարութեան պատճառը: Եւ գիտենք որ ազահը չի կշտանար. միշտ ծակ է անոր աչքը, եւ ինչպէս որ կ'ըստի, ափ մը հող միայն կրնայ կշտացնել զայն:

Ինչպէս որ ազահ եւ եսասէր անձ մը իրմէ դուրս եւ իրմէ դատ ոչինչ կը տեսնէ իր շուրջ, այնպէս ալ ազահ եւ եսասէր պետութիւններ իրենցմէ դատ բան մը չեն ուզեր տեսնել աշխարհի վրայ: Ազահն ու

եսասէրը կը զիջանի բոլոր աններեկի միջոցներու, որուն հետեւանքն է անարդարութիւն հանդէպ ուրիշներու. որովհետեւ ուրիշներուն եղած անիրաւութիւններով ու անարդարութիւններով է որ կը սնանի Ազահութիւնն ու եսասիրութիւնը եւ սակայն չի կշտանար: Այնպիսիներու Բառգիրքին մէջ չկայ Բարոյական: 1915ի աշխարհաւեր պատերազմը տեղի չէր ունենար, եթէ պետութիւններ ունենային արդար եւ աշխատող ոգի մը: Պետութիւններ իրենց արարքը արդարացնելու համար կը կոթնին Շահի եւ Դիւանադիտութեան վրայ, եւ ամէն իրազեկ անձ գիտէ որ Դիւանադիտութեան Բառգիրքին մէջ ալ չկայ «Բարոյական» կամ ասոր նման աղօտոր բառեր: Այս է պատճառը որ, զոր օրինակ, Հայ ազգին իրաւունքները, որոնք նուիրագործուեցան կըրակի գիծերուն վրայ, Դաշնակիցներու կողքին թափուած հայ արիւնով, զոհուեցան զիւանադիտական խաղերու...:

Էտան Բարոյը, որուն սկիզբն են երանիքները, ուղղուած է Աստուծոյ Թագաւորութեան նոր զինուորադրեալներուն, որոնք շատ փոքրիկ էին թիւով, Բայց այդ Բարոյը միանգամայն ուղղուած էր այն